РЕЦЕНЗІЇ

Богдан Миколайович АНДРУШКІВ

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Тернопільського національного технічного університету імені І. Пулюя

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ І ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Андрушків, Б. М. Сучасна парадигма формування інтелектуального капіталу і вартості підприємства / Богдан Миколайович Андрушків // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 1. – С. 292-295. – ISSN 1993-0259.

Домінантною ознакою розвитку сучасної економіки на всіх її рівнях є посилення ролі інформації та знань, активної спрямованості виробничих структур на інноваційно-інтелектуальну діяльність, інтенсивне накопичення і використання інтелектуального капіталу. Формування інтелектуального капіталу підприємства є однією з цілей його діяльності, що підвищує ринкову вартість підприємства та приносить цінність не лише його власникам, менеджерам, працівникам, а й локальним громадам, у середовищі яких воно функціонує, національній економіці загалом. У зв'язку з цим дослідження сутності інтелектуального капіталу та його зв'язку з вартістю підприємства, розроблення методів діагностики впливу інтелектуального капіталу на креацію його вартості, обґрунтування пріоритетів розвитку інтелектуального капіталу як базису у процесі креації вартості суб'єкта господарювання є питаннями назрілими і актуальними. Вони сьогодні становлять значний науковий інтерес, викликають доволі жваву дискусію серед вітчизняних і зарубіжних науковців та потребують переконливої доказової бази. Саме цим питанням як у їх теоретичній, так і практичній частині присвячена монографія «Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства» [1] кандидата економічних наук, доцента Ольги Миколаївни Собко. Дослідження, з одного боку, відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю піднятих наукових проблем, а з другого – неординарністю запропонованих авторкою напрямів осягнення задекларованої теми, підходів і способів їх вирішення. Дослідниця на цілковито новітній основі та із застосуванням термінологічного апарату, що почасти лише починає вводитися у вітчизняний науковий обіг, обстоює наявність та необхідність наукового обговорення взаємозв'язку між розвитком інтелектуального капіталу та креацією вартості підприємства.

Оцінюючи найважливіші здобутки дослідження, слід вказати на низку отриманих авторкою результатів, що повною мірою можуть бути охарактеризовані як наукова новизна. При цьому їх теоретичний і прикладний характер є безперечною перевагою рецензованої роботи. Зокрема, щодо першого, дослідниця на основі узагальнень значного обсягу теоретичного матеріалу цілком слушно акцентує увагу на широкому спектрі питань стосовно розроблення і обґрунтування концептуальних засад розвитку інтелектуального капіталу в процесі креації вартості підприємства, серед них виокремлює такі: поняття та функції інтелектуального капіталу; ґенеза розвитку і моделі інтелектуального капіталу; імперативи вартості підприємства та механізми креації вартості підприємства; моделювання векторів поширення офшорингу процесів знань; розвиток інтелектингу як інструменту креації вартості підприємства та ін.

Щодо практичного аспекту монографічного дослідження слід зазначити, що він пророблений і апробований на базі підприємств молочної індустрії Тернопільщини, зокрема: окреслено методичні аспекти оцінки інтелектуального капіталу підприємства; з'ясовано механізм та здійснено діагностику впливу інтелектуального капіталу на креацію вартості підприємства; розроблено інтерактивну модель реалізації компетенційного підходу у креації вартості підприємства; обґрунтовано впровадження системи управління якістю молочної продукції як напряму посилення креаційного потенціалу інтелектуального капіталу підприємства; виявлено резерви креації вартості підприємств молокопереробного сектора економіки Тернопільщини.

Сформульовані у монографії О. М. Собко наукові положення, висновки і практичні рекомендації мають належний рівень обґрунтованості, підтверджений опрацюванням широкого кола наукових робіт як вітчизняних, так і зарубіжних учених, коректною постановкою наукових завдань і адекватністю методів їх вирішення, що засвідчує наукову сумлінність і компетенцію авторки.

© Богдан Миколайович Андрушків, 2017

Достовірність одержаних результатів підтверджується застосуванням сучасних методів наукового дослідження, як-от: абстрагування та аксиматизації, аналізу і синтезу, узагальнення, порівняльно-історичного, декомпозиційного, економіко-статистичного, факторного та регресійного аналізу, методів кластерного і кореляційного аналізу, економіко-математичного моделювання тощо. Добре враження справляє джерельна база роботи. Видання, залучені до списку використаної літератури, насамперед зарубіжні, свідчать про ґрунтовне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки автора, її наукову зрілість. Слід також відзначити репрезентативну емпіричну базу дослідження.

Представлений у монографії О. М. Собко науковий матеріал характеризується оригінальністю викладу, комплексністю, чіткою та логічною послідовністю опрацьованих питань, що знайшло свій вияв у структурі монографічного дослідження, яке складається з п'яти взаємопов'язаних розділів та 16 окремих параграфів.

Перший розділ монографії авторка цілком слушно присвячує питанням теоретичного характеру, що лежать у понятійно-концептуальній площині розуміння категорії інтелектуального капіталу підприємства та його вартості, систематизуючи і формуючи у такий спосіб понятійне поле дослідження. Тут О. М. Собко детально розглядає ґенезу категорії інтелектуального капіталу підприємства від моменту її зародження, розвитку і потрактуваннями різними науковими школами світу і до сучасного її тлумачення у наукових колах [1, с. 9-34]. Узагальнюючи запропонований матеріал та дотримуючись принципів термінологічної точності, дослідниця має рацію, подаючи власне тлумачення категорії інтелектуального капіталу відповідно до вимог сучасної парадигми економіки знань, інформації та інтелекту та у задекларованому взаємозв'язку з процесами креації вартості підприємства [1, с. 40]. Головні функції інтелектуального капіталу підприємства, зазначені у роботі, додатково потверджують справедливість зробленого узагальнення.

Продовжуючи своє дослідження, О. М. Собко аналізує наукові моделі інтелектуального капіталу підприємства М. Братницького, Л. Едвінсона, М. Мак-Ілрея, М. Мелоуна, К. -Е. Свейбі, Я. Стрижини та ін., поєднує їхні підходи і переконливо доводить взаємопроникнення і взаємовплив на рівні «платформи вартості» підприємства. У цьому контексті важко не погодитися з дослідницею у тому, що креація вартості підприємства є визначальною домінантою таксономії структури інтелектуального капіталу і повинна здійснюватися за схемою, що вміщує три ланки, у межах яких відображено системи відносин з генерування та комерціалізації інтелектуальної продукції: індивідуальний інтелектуальний капітал; корпоративний інтелектуальний капітал; соціальний інтелектуальний капітал [1, с. 58]. Кожен з перелічених видів капіталу через індивідуальний капітал підприємства, як слушно зазначає О. М. Собко, базується на двох складових – капіталі знань та компетенціях, які через організаційну культуру визначають конкурентний статус підприємства, а відтак – його вартість .

Взаємозв'язок інтелектуального капіталу і процесів креації вартості підприємства викликають об'єктивну необхідність у можливостях вимірювання і оцінки першого та сили його впливу на вартість підприємства. Ці практичні аспекти становлять значний науковий інтерес з огляду на труднощі методичного характеру, адже оцінка інтелектуального капіталу утруднена низкою чинників якісного характеру, серед яких філософія управління підприємством, особливості організаційної культури, морально-духовні характеристики працівників підприємства і т. п. Незважаючи на це, можна нарахувати близько сорока методик зарубіжних і вітчизняних науковців щодо діагностики інтелектуального капіталу. Проте проблема напрацювання конструктивної методології його оцінки на мікрорівні залишається актуальною. Прикметно і показово, що запропонована О. М. Собко система показників моніторингу інтелектуального капіталу, оцінки його величини та адаптована низка показників для оцінки вартості підприємства дозволяє здійснювати порівняльну оцінку одногалузевих підприємств, робити моніторинг трендових змін величини інтелектуального капіталу у довгостроковій перспективі, що й переконливо підтверджено конкретними розрахунками на базі підприємств молочної індустрії Тернопільщини.

Другий розділ монографії логічно продовжує перший. У ньому дослідниця через формування інтелектуального капіталу розглядає теоретичні та організаційні аспекти креації вартості підприємства. У процесі опрацювання цього спектру питань варте уваги авторське трактування вартості підприємства, згідно з яким це «грошове вираження справедливої вартості матеріальної та інтелектуальної складових, а також синергічних ефектів, що виникають у результаті їх функціонування, встановлених на певну дату в умовах конкурентного ринку» [1, с. 120]. Відтак, цілком очікувано, що наступний крок дослідниці здійснений у напрямку креації вартості підприємства. О. М. Собко у своєму підході цілком виправдано спирається на три гіпотези: максимізація вартості підприємства забезпечується процесами її креації; креація вартості підприємства забезпечується безперервним функціонуванням інтелектуального капіталу; креація вартості передбачає мінімізацію «лакуни вартості». Таким чином, як вважає дослідниця, креація вартості підприємства – це постійні у просторі і часі інноваційно-гармонійні процеси інтелектуалізації праці у виробничій, комерційній чи соціальній сферах його функціонування, які дозволяють мінімізувати величину «лакуни вартості» [1, с. 128].

Зростання впливу інтелектуального капіталу на креацію вартості підприємства можна вважати характерною ознакою забезпечення зрівноваженого розвитку сучасних підприємств. Відтак значне місце у цьому розділі авторка відводить дослідженню механізму креації вартості підприємства, а саме його стадійним елементам і генераторам. Серед іншого на особливу увагу заслуговує чітко вибудувана О. М. Собко схема інтелектуальних генераторів креації вартості підприємства відповідно до інноваційної моделі розвитку. Дослідницька слушно розбиває їх на три групи, які охоплюють сферу індивідуального, колективного і соціального інтелектуального капіталу [1, с. 140]. Ефективність їх використання забезпечує створення інтелектуально місткої продукції і перехід у фазу креації вартості. Завершальною фазою цього механізму є створення інтелектуального портфеля, а саме: портфеля марок, портфеля інтелектуальної власності, портфеля інтелектуальних товарів [1, с. 146]. У кінцевому підсумку запропонований у дослідженні механізм креації вартості підприємства дозволяє посилити його вартісні конкурентні переваги.

У третьому розділі монографії О. М. Собко подає на розгляд наукової спільноти детально прорoблені питання методологічних підходів у процесі дослідження впливу інтелектуального капіталу на креацію вартості підприємства. Дослідниця, аналізуючи науковий доробок провідних учених у зазначеній царині, приходить до висновку про істотну залежність між окремими складовими модулями інтелектуального капіталу та креацією вартості сучасних підприємств, а посилення впливу соціального капіталу в забезпеченні зрівноваженого розвитку підприємства є очевидним і безперечним у сучасних умовах господарювання. А отже, подальше дослідження зорієнтоване на виділення низки ефектів у креації вартості підприємства, які мають інтелектуальне походження. Це завдання успішно вирішується науковцем через запропоновану трирівневу діагностику креації вартості інтелектуальним капіталом підприємства: моніторингом вартості підприємства, оцінкою ефектів креації вартості підприємства, аналізом інтелектуального капіталу підприємства [1, с. 151-153]. Чітка схема, що ілюструє процес діагностики креації вартості (рис. 3. 1), є доволі вдалим авторським унаочненням запропонованої методології.

Далі логіка дослідження приводить автора монографії до необхідності розглянути фінансові методи аналізу впливу інтелектуального капіталу на креацію вартості підприємства як у чисто теоретичному, так і практичному аспекті, отриманому на базі групи підприємств молочної індустрії Тернопільської області. Здійснений аналіз дозволив О. М. Собко дослідити динаміку вартості інтелектуального капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» та ПАТ «Борщівський сирзавод», встановити для кожного з них панорами зміни вартості фінансових активів та поліномінальні лінії трендів, а також дослідити зміну вартості інтелектуального капіталу молокопереробних корпоративних суб'єктів Тернопільщини. Підсумовуючи отримані результати, авторка дослідження зазначає, що обстежені молокопереробні суб'єкти господарювання мають вагомий потенціал у генеруванні інтелектуальної вартості, а необхідною умовою підвищення креації інтелектуальної доданої вартості вбачає у підвищенні ефективності використання інтелектуального капіталу.

Розділ завершується комплексною авторською методологією оцінки ефектів креації вартості підприємства на основі розвитку його інтелектуального капіталу. Поряд з уже відомими, запропонована методологія вигідно вирізняється тим, що передбачає визначення величини інтелектуального капіталу на основі компетенцій підприємства шляхом виокремлення у структурі інтелектуальної вартості двох модулів – вартості капіталу компетенцій підприємства і вартості соціальної відповідальності підприємства. Це дозволяє оцінити вплив інтелектуального капіталу на креацію вартості через вартість капіталу компетенцій, а також дотримання підприємством критеріїв зрівноваженого розвитку і соціальної відповідальності бізнесу [1, с. 199]. Показово, що запропоновані дослідницею елементи щодо модернізації методологічних підходів у вимірюванні ефектів креації вартості підприємства (які виникають у сфері функціонування інтелектуального капіталу) значно розширюють межі їх застосування через універсальність та конструктивність технологій розрахунку запропонованих показників.

Четвертий розділ монографії «Пріоритети розвитку інтелектуального капіталу підприємства» відзначається продуманістю структури, концептуальністю бачення та логікою викладу. Так до цікавих напрацювань авторки належить ґрунтовно вивчене питання мотивування працівників до підвищення рівня інтелектуалізації праці на підприємстві. В його основі не лише аналіз західноєвропейського досвіду, але й авторське бачення вітчизняних перспектив у цьому потенційно важливому питанні. У контексті задекларованої теми – креації вартості підприємства – формування вартості індивідуального інтелектуального капіталу лежить у площині забезпечення розвитку креативних компетенцій кожного працівника через реалізацію програм управління талантами.

На переконання дослідниці, одним з пріоритетних шляхів у розвитку соціального капіталу підприємства є налагодження і функціонування міжсекторального партнерства як джерела збільшення потенцій інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання. Наступним пріоритетним напрямом є офшоринг процесів знань. О. М. Собко на основі аналізу особливостей науково-дослідницької діяльності

у Польщі та інших країнах, серед яких – делокалізація потенціалу наукових послуг, а також трендів офшорингу процесів знань, приходить до висновку про значні можливості України як у їх забезпеченні, так і в підвищенні власного рівня інтелектуалізації праці, позитивних структурних зрушеннях у зайнятості населення, покращенні міграційної політики, поліпшенні експортної динаміки, розширенні доступу до міжнародних ринків та побудови конкурентоспроможної економіки [1, с. 233].

П'ятий розділ наукової монографії доволі переконливо і аргументовано репрезентує авторське бачення низки питань, які можна означити конструюванням у процесі креації вартості підприємства. Так дослідниця представляє інтелектинг як сучасний напрямок у створенні дієвого інструментарію для досягнення цілей креації вартості підприємства, який охоплює макро-, мезо- та макрорівень у питаннях інституційного забезпечення інтелектуальної діяльності. О. М. Собко з належною пильністю і науковою ґрунтовністю доводить необхідність розвитку інтелектингу, застосовуючи модель «виробничої функції знань» З. Ґріліхеса та використовуючи для аналізу широку емпіричну базу щодо винахідницької діяльності в Україні, динаміки наукомісткості ВВП України, а також досліджуючи економетричні моделі для «виробничої функції знань» З. Ґріліхеса стосовно України у період з 1995 по 2015 роки та на перспективу 2016 року. У результаті цього отримані висновки, а, відповідно, і пропозиції: щодо 1) доцільності створення інтелектингових агентств та формування ефективної їх організаційної структури [1, с. 250-258], 2) зміни організаційної структури управління підприємством шляхом створення підрозділів з управління вартістю [1, с. 258-259], 3) формування інтелектуального портфеля підприємства [1, с. 259-261], 4) трансферу знань [1, с. 262].

Серед іншого, значний науковий інтерес викликає розроблена дослідницею і належним чином обґрунтована та детально проілюстрована (у т. ч. на основі анкетування) інтерактивна модель реалізації компетенційного підходу у процесі креації вартості підприємства. Цікавими також є пропозиції О. М. Собко щодо імплементації системи управління якістю молочної продукції як напряму у посиленні креаційного потенціалу інтелектуального капіталу підприємств. Слушність зроблених пропозицій підтверджується порівняльно-аналітичною оцінкою досвіду розвинених країн у питаннях управління якістю молочної продукції та вітчизняними як реаліями, так і перспективами.

Завершується монографічна праця чітким переліком виявлених у процесі дослідження інтелектуальних резервів креації вартості підприємств молочної індустрії Тернопільщини.

Таким чином, маємо усі підстави констатувати, що рецензована праця у найвищий науковий спосіб реалізує означений напрямок досліджень, а кожна його структурна частина об'єднані концептуальністю наукового підходу, методології та шляхів аналізу.

Рецензована наукова праця вигідно вирізняється широтою адресації: від студентів, аспірантів, викладачів, наукових працівників до практиків, які займаються вирішенням питань креації вартості підприємства і його розвитку та є базою для наступних наукових розвідок у питаннях формування інтелектуального капіталу та креації вартості підприємства.

Список літератури

1. Собко О. М. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства: монографія / О. М. Собко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2017. – 444 с.

Надійшла до редакції 20.03.2017 р.